

2. Piontkov'ska, D.V. Problema natsional'noyi identychnosti osobystosti u prostori vikovoyi psykholohiyi [The Concept of Person's National Identity within the Age Psychology] / D.V. Piontkov'ska, L.M. Spivak // Naukovo-praktychnyy zhurnal Pivdennoho naukovoho tsentru NAPN Ukrayiny «Nauka i osvita». Psykholohiya. Tematychnyy spetsvyppusk «Psykholohiya osobystosti : teoriya, dosvid, praktyka». – Odesa: PNTs NAPN Ukrayiny, 2012. – № 6. – 194-198 s.
3. Sidorenko, E.V. Metody matematycheskoy obrabotky v psykholohyyi [Methods of the mathematical processing in Psychology] / E.V. Sidorenko. – SPb.: ООО «Rech'», 1998. – 350 s., yl.
4. Stefanenko, T.G. Social'naja psihologija jetnicheskoy identychnosti [Social Psychology of Ethnic Identity] : avtoref. diss. na soiskanie uchenoj stepeni doktora psihol. nauk: spec. 19.00.05 «Social'naja psihologija» / T.G. Stefanenko. – M., 1999. – 14 s.
5. Tatarko, A.N. Metody jetnicheskoy i kross-kul'turnoj psihologii [Methods of Ethnic and Cross-Cultural Psychology]: ucheb.-metod. posobie [Tekst] / A.N. Tatarko, N.M. Lebedeva. – M.: Izd. dom Vyshej shkoly jekonomiki, 2011. – 238, [2] s.
6. Shevchenko, O.V. Natsional'na identyfikatsiya u stanovlenni Ya-obrazu osobystosti [National Identity in the Development of Person's Self-image] : avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. psihol. Nauk : spets. 19.00.07 «Pedagogichna ta vikova psykholohiya» / O.V. Shevchenko. – K., 2005. – 20 p.
7. Barret, M. English children's acquisition of a European identity. In: Breakwell, G. & Lyons, E (Eds) changing European identities: Social-psychological Analyses of Social Change. Oxford Pergamon Press, 1996. – 454 s.
8. Piontkovskaya, D.V. The problem of contrast between the Concepts of "National Identity" and "Ethnic Identity" in Psychological Science / D.V. Piontkovskaya // European Applied Sciences. – 2014. – № 1. – P. 91-93 s.

Резюме. В статье представлены результаты изучения проблемы становления национальной идентичности личности периода юности. Предложена и обоснована модифицированная методика для исследования национальной идентичности личности юношеского возраста. Представлены новые экспериментальные и эмпирические материалы, раскрывающие возрастную динамику исследуемого феномена. Установлено, что большинство респондентов имеют позитивную национальную идентичность.

Ключевые слова: национальная идентичность, личность, студенты, юношеский возраст.

Summary. The article presents the results of research focused on the formation of a young person's national identity. Modified methods for analysing a young person's national identity are proposed and substantiated. New experimental and empirical materials are presented to reveal age dynamics of the specified issue. It has been found that majority of the respondents possess a positive national identity.

Key words: national identity, person, students, young age.

УДК 159 922.76-044.332

В.А. РИБАК

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ СОЦІАЛЬНО ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ПЕРШОКУРСНИКІВ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

Розглянуто проблеми пов'язані з процесами адаптації студентів першого курсу з особливими потребами в умовах вищого навчального закладу. Проаналізовано базові фактори процесів адаптації. Акцентовано увагу на теоретичних аспектах проблеми. Визначено можливі практичні заходи з адаптації першокурсників.

Ключові слова: адаптація, особистість, соціально-психологічна адаптація, дезадаптація, інтелект, емоційний комфорт.

Постановка наукової проблеми. З урахуванням сучасних наукових досліджень **адаптація** – це процес інтеграції індивіда в суспільство, процес активного пристосування індивіда до умов середовища, а також результат цього процесу. Співвідношення цих компонентів, що визначає характер поведінки, залежить від цілей й орієнтації ціннісних індивіда й від можливостей їхнього досягнення в середовищі соціальної. У результаті досягається формування самосвідомості й поведінки рольового, здатності самоконтролю й самообслуговування, здатності адекватних зв'язків з навколишніми. Хоча соціальна адаптація йде безупинно, це поняття звичайно зв'язується з періодами кардинальних змін діяльності індивіда і його оточень.

Аналіз останніх досліджень. К. Левін, дослідження якого ґрунтувалися на розумінні поведінки як функції особистості й ситуації, на підставі аналізу індивідуальних особливостей стратегій адаптації до зміни ситуації, визнав важливість соціального контексту як потужного стимулятора або засобу обмеження поведінки. Проведені В. Мішел у 60-х роках дослідження взаємозв'язків особистісних рис із певними поведінковими показниками виявили відсутність статистично значущих кореляцій і крос-ситуативну неузгодженість [4]. Для розуміння й прогнозування специфічних особливостей реакцій, стверджує В. Мішел,

необхідно розглядати поведінку не крізь призму особистісних рис, а шляхом аналізу когнітивної компетентності, стратегій опрацювання інформації, цілей, суб'єктивних очікувань та поведінкових стратегій, сформованих у процесі соціального навчання. Принцип суб'єктивної інтерпретації (Ж. Піаже, Е. Аронсон, К. Левін, Л. Росс, Р. Нісбетт, Р. Лазарус, С. Гобфол) стверджує важливість індивідуального досвіду, когнітивних стратегій для інтерпретації значущості ситуації та необхідних зусиль і способів адаптації. Водночас, ефективність адаптації залежить від кількості можливих варіантів адаптивних стратегій, навичок їхнього застосування, креативності в процесі зіставлення доцільності тих чи інших поведінкових програм, гнучкості в разі потреби змін.

Мета статті. проаналізувати особливості соціально-психологічної адаптації студентів першокурсників з особливими потребами.

Виклад основного матеріалу досліджень. Процес адаптації першокурсників широко обговорюється в системі вищої освіти, і не випадково: від успішності цього процесу багато в чому залежить подальша професійна кар'єра і особистісний розвиток майбутнього спеціаліста. Адаптація передбачає активне пристосування індивіда до умов середовища як фізичного, так і соціального. Розрізняють декілька форм адаптації студентів-першокурсників до навчання у вузі:

- - формальна, яка торкається пізнавально-інформаційного пристосування до нового оточення, структури вищої школи, змісту навчання в ній, її традицій, своїх обов'язків.
- -соціально-психологічна (суспільна) адаптація відображає процес внутрішньої інтеграції (об'єднання) групи студентів-першокурсників та інтеграцію цієї групи зі студентським оточенням в цілому. Основною функцією адаптації є прийняття індивідом норм і цінностей нового соціального середовища, форм соціальної взаємодії, які в ньому склалися, формальних і неформальних зв'язків, а також форм учбової діяльності.

Прийнято розрізняти активну і пасивну форми адаптації, а також дезадаптацію, які відображають певну особистісну позицію першокурсників стосовно навчання у вузі. Активна адаптація, перш за все, сприяє успішній соціалізації в цілому. Індивід не тільки приймає норми і цінності нового соціального середовища, але й буде своєю діяльністю, відносини з людьми на їх основі. Коло спілкування та інтересів у людини з активною адаптацією широке.

Пасивна адаптація притаманна індивіду, який приймає норми і цінності, але за принципом «Я — як усі», і не прагне будь-що змінювати, навіть якщо це в його силах. Пасивна адаптація проявляється у наявності простих цілей і нескладних видів діяльності, проте коло спілкування і вирішуваних проблем ширше порівняно з рівнем дезадаптації.

Дезадаптація характеризується недиференційованістю цілей і видів діяльності людини, звуженням кола її спілкування і вирішуваних проблем, і, що особливо важливо, — неприйняттям норм і цінностей нового соціального середовища, а в окремих випадках і протидією цим нормам і цінностям. Тут у більшій мірі виявляються особистісні характеристики та індивідуально-типологічні особливості.

Соціально-психологічна адаптація є процесом активного пристосування до вимог середовища. З позицій системного підходу це явище треба розглядати як безперервний процес взаємозумовлювального впливу людини та її соціального оточення, успішність і адекватність якого залежить як від індивідуально-психологічних особливостей, так і від чинників середовища. Адаптація відбувається шляхом поєднання неусвідомлюваного та свідомого моделювання власної поведінки як індивідуальної стратегії та ситуативної тактики з метою досягнення бажаного результату. На формування бажаної мети та способів її досягнення впливають зовнішні та внутрішні соціальні регулятори. Зовнішніми соціальними регуляторами є норми поведінки, правила, вимоги та побажання й очікування щодо поведінки. Внутрішніми соціальними регуляторами є інтереси, потреби, ціннісні та сенсожиттєві орієнтації, які разом визначають життєві соціальної адаптації. Психологічними чинниками, які визначають особливості соціальної адаптації, є психологічні властивості особистості, індивідуальні когнітивні стилі опрацювання інформації, копінг-стратегії та способи й тенденції емоційно-поведінкового реагування залежно від ступеня соціальної адаптації.

Процес соціальної адаптації є певною послідовністю психологічних реакцій на об'єктивну ситуацію, які виявляються в поведінці, спрямованій на розв'язання специфічного завдання [3]. Надзвичайно складним завданням є визначення критеріїв успішності соціальної адаптації, оскільки адаптованість виявляється не лише в об'єктивно діагностованій ситуації рівноваги, суб'єктивному відчутті задоволеності соціальною ситуацією, а й передбачає відсутність негативних емоційно-поведінково-особистісних наслідків у майбутньому та особистісний розвиток. Невивченим є й механізм соціальної адаптації, оскільки загальний процес є складною системою інтегрально пов'язаних реципрокними зв'язками підсистем, будь-яка зміна в кожній з яких виявляється реакціями кожної зі складових, що може мати позитивний, негативний або нейтральний вплив на особливості й ефективність адаптації. Загальними критеріями успішності соціальної адаптації є суб'єктивне самооцінювання ступеня адаптації, позитивний емоційний стан, наявність можливостей для подальшого розвитку, позитивне ретроспективне оцінювання через певний час. Вивчення закономірностей соціальної адаптації спрямоване на пізнання взаємних реляцій людини й ситуації та можливих способів поліпшення індивідуальних можливостей успішної адаптації.

Важливими особистісними чинниками соціальної адаптації є інтелект (особливо соціальний), егоїдентичність, самоефективність, самоактуалізація. Ці індивідуально-психологічні властивості визначають потенційну адаптивність людини як здатність незалежно від об'єктивної важкості ситуації та суб'єктивного

оцінювання її значущості мобілізувати власні ресурси, адекватно моделювати оптимальні поведінкові стратегії і гнучко реагувати на можливі зміни ситуації. Адаптивність як індивідуальна властивість і характеристика є тією буферною зоною, що сприятиме успішності соціальної адаптації, самореалізації та саморозвитку.

Соціальну адаптацію забезпечує регуляція взаємин із зовнішнім світом; механізмом адаптації, регуляції та саморегуляції є індивідуальний досвід, який полягає в накопичених індивідом знаннях, уміннях і навичках, можливостях інтерпретувати події минулого та сучасного і самого себе в контексті цих подій, взаємодії з навколишнім світом [5]. Опосередковує взаємодію людини і світу когнітивна репрезентація як суб'єктивне сприйняття, яке є пусковим елементом початку адаптації і триває як акцептор результату дії протягом цілого процесу адаптації. Суб'єктивне оцінювання здійснюється на підставі критеріїв особистісного інтерпретаційного комплексу як полімодальної сукупності суджень, самооцінок, оцінок, стереотипів, що сформувалися шляхом суб'єктивних узагальнень, та раціоналізації в умовах індивідуального розвитку.

Оцінка ефективності та адекватності адаптації може ґрунтуватися на критеріях самооцінювання або експертного оцінювання; відповідність індивідуальної системи оцінювань соціально прийнятним критеріям не завжди відображає успішність адаптації. Критерії ефективності адаптації як результату пристосування до середовища можуть стосуватися різних сфер: 1) афективної – особливості емоційних реакцій, переживань та почуттів, ступінь емоційного комфорту; 2) поведінкової – особливості копію, адекватність докладених зусиль, соціальна прийнятність поведінки, гнучкість та швидкість реагування; 3) когнітивної – самооцінювання відповідності результату запланованому; 4) особистісної – самооцінювання результату адаптації, способу її досягнення відповідно до власних ціннісних орієнтацій та самооцінювання; 5) соціально-психологічного контексту – відповідність усталеним соціальним нормам, соціальним цілям.

Будь-яка адаптація є інтегративним виявом взаємодії значної кількості чинників, що одночасно існують в умовах системи, яка перебуває в ситуації нестійкої рівноваги. Крім того, розуміння адаптації як напруженої системи (К. Левін) потребує докладнішої уваги до окремих психологічних властивостей особистості, які впливають на соціальну адаптацію. Ці психологічні властивості є різною мірою стабільні, гнучкі чи ригідні, і саме ці властивості визначають конструктивність стратегій адаптації. Головною передумовою ефективною соціальною адаптації є психологічне здоров'я. Психологічне здоров'я – це психологічний стан, який відображає рівень здатності людини до реалізації та розвитку власного потенціалу. До сфери психологічного здоров'я належать потреби, ціннісні орієнтації, інтереси, почуття, ментальність, ідентичність, сенсожиттєві орієнтації, відчуття когеренції, самоактуалізація, Я-концепція. Психологічне здоров'я визначає потенціал і ресурсність соціальної адаптації. Стрижневим елементом психологічного здоров'я є ідентичність, яка виявляється системою переконань щодо власної особи, світу та сенсу життя.

Істотними особливостями, що якісно відрізняють соціально-психологічну адаптацію від біологічної, є такі: соціально-психологічна адаптація відбувається, переважно, по типу адаптації до постійно змінного середовища, що визначає необхідність зсуву акценту досліджень із стану адаптованості на властивість адаптивності особистості; процес соціально-психологічної адаптації не має чітких границь і розгортається протягом усієї лінії онтогенетичного розвитку людини; для соціально-психологічної адаптації характерна надзвичайна індивідуалізованість і унікальність способів адаптації; істотною особливістю соціально-психологічної адаптації є високий ступінь реалізації активної перетворюючої функції, як особистості, так і середовища; процес соціально-психологічної адаптації у більшій мірі є взаємодією рівноправних сторін, ніж пристосування особистості до середовища; основною метою соціально-психологічної адаптації є не пристосування, а самореалізація особистості; соціально-психологічна адаптація передбачає набагато більші можливості контролю і цілеспрямованої організації процесу з боку особистості [1].

Висновки і перспективи. Соціально-психологічна адаптація студентів першокурсників з особливими потребами до навчально-виховного процесу - це їх інтеграція в навчальне середовище, під час якої продовжується формування навичок навчальної діяльності, відбувається прилучення до професії, надбання професійних знань, умінь і навичок, участь у громадському студентському житті, зміна умов існування у бажаному напрямі, пристосування до соціального середовища ВНЗ, прийняття його норм і цінностей, збереження й формування оптимального балансу між особою, її внутрішнім станом і умовами навчання з перспективою у майбутньому використовувати набуті навички.

Успішність адаптації залежить не стільки від особливостей та об'єктивних властивостей ситуації, скільки від особливостей та наявності індивідуальних ресурсів, адекватності й ефективності стратегій їхнього застосування: здатність до адаптації є водночас інстинктом власне життя та набутими навичками.

Список використаних джерел

1. Асиркіна Г.П. Організаційно-педагогічна структура соціальної адаптації студентів-першокурсників до умов навчання у вищих закладах освіти // Проблеми освіти. – № 44. – 2006. – С. 55 – 59.
2. Даниш Л.В. Психологічні аспекти адаптації першокурсників до умов навчання у вищому навчальному закладі // <http://psych.kiev.ua/nma-referats/fla-refers/referat-167/lang-1/referatpart-6/index.html>
3. Задорожна О.Є. Психологічні умови успішної адаптації першокурсника до навчання у вищому навчальному закладі // <http://psych.kiev.ua/nma-referats/fla-refers/id-106/index.html>
4. Іваненко І. Адаптація студентів-першокурсників // Психолог. – № 40. – 2008. – С. 25 – 27.

5. Каземіренко В.П. Програма дослідження психосоціальних чинників адаптації молоді людини до навчання у ВНЗ та майбутньої професії. // Практична психологія та соціальна робота. – №6. – 2004. – С. 76-78.
6. Резник Т.І. Психологічний зміст труднощів у навчанні студентів - першокурсників // Практична психологія та соціальна робота. – №1. – 2002. – С. 1-3.

References

1. Asyrkina H.P. Orhanizatsiyno-pedahohichna struktura sotsial'noyi adaptatsiyi studentiv-pershokursnykiv do umov navchannya u vyshchikh zakladakh osvity // Problemy osvity. – № 44. – 2006. – 55 – 59 s.
2. 2.Danysh L.V. Psykholohichni aspekty adaptatsiyi pershokursnykiv do umov navchannya u vyshchomu navchal'nomu zakladi // <http://psych.kiev.ua/nma-referats/fla-refers/referat-167/lang-1/referatpart-6/index.html>
3. 3.Zadorozhna O.Ye. Psykholohichni umovy uspishnoyi adaptatsiyi pershokursnyka do navchannya u vyshchomu navchal'nomu zakladi // <http://psych.kiev.ua/nma-referats/fla-refers/id-106/index.html>
4. 4.Ivanenko I. Adaptatsiya studentiv-pershokursnykiv // Psykholoh. - № 40. – 2008. – 25 – 27 s.
5. 5.Kazemirenko V.P. Prohrama doslidzhennya psykhosotsial'nykh chynnykiv adaptatsiyi molodoyi lyudyny do navchannya u VNZ ta maybut'noyi profesiyi. // Praktychna psykholohiya ta sotsial'na robota. – №6. – 2004. – 76-78 s.
6. 6.Ryeznyk T.I. Psykholohichnyy zmist trudnoshchiv u navchanni studentiv – pershokursnykiv // Praktychna psykholohiya ta sotsial'na robota. – №1. – 2002. – 1-3 s.

Резюме. В статье рассматриваются проблемы, которые связаны с процессами адаптации студентов первого курса с особыми потребностями в условиях высшего учебного заведения. Проанализированы факторы процессов адаптации. Акцентировано внимание на теоретических аспектах проблемы. Определены основные практические мероприятия по адаптации первокурсников.

Ключевые слова: адаптация, личность, социально-психологическая адаптация, интеллект, эмоциональный комфорт.

Summary. Problems are considered the adaptations of students of the first course related to the processes with the special necessities in the conditions of higher educational establishment. The base factors of processes of adaptation are analysed. Attention is accented on the theoretical aspects of problem. Practical measures are certainly possible on adaptation of freshmen.

Key words: adaptation, personality, social and psychological adaptation, exclusion, intelligence, emotional comfort.

УДК 159.992.1:159.922.73

Г.В. РУДЬ

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПЕРСПЕКТИВ ВЛАСНОГО КАР'ЄРНОГО РОСТУ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

У статті представлені й обґрунтовані результати дослідження впливу гендерних відмінностей на процес формування життєвої перспективи та власного кар'єрного росту у віці ранньої юності.

Ключові слова: гендер, життєві перспективи, кар'єрний ріст, старшокласники.

Постановка проблеми: В широкій палітрі питань, пов'язаних з дослідженням впливу гендеру на взаємини між людьми, на людську діяльність, на внутрішній світ особистості, проблема репрезентації у її свідомості суб'єктивної картини майбутнього життєвого шляху, бажаного кар'єрного росту, посідає особливе місце, оскільки прямо пов'язується з найактуальнішою проблемою сьогодення - потребою виховання особистості як суб'єкта власної життєдіяльності. В цьому контексті етап раннього юнацького віку посідає виняткове становище, адже саме в цей період відбуваються внутрішньо особистісні перетворення, формуються психологічні новоутворення, які визначають подальший зміст і напрямок розвитку особистості, її майбутню життєву лінію. Професійне самовизначення в сучасних ринкових умовах – це не тільки реалізація своїх можливостей у руслі вибраної професії, а скоріше, вибір життєвого шляху. Професійне самовизначення – одна з головних складових повноти особистісного самоздійснення як неповторної цілісності.

У психологічній науці питанню гендеру, професійного самовизначення, взаємозв'язку гендеру та кар'єри присвячено багато теоретичних та експериментальних досліджень як вітчизняних так і зарубіжних вчених:

Біологічні та соціальні чинники відмінностей між чоловіками та жінками (А.Анастасі, В.А.Геодакян, Т.Говорун, О.Кікінеджи, І.С.Клецина І.О. Кон, Н.Портер); гендерні стереотипи і гендерна ідентичність (Л.Барклай, Н.А.Бердяев, М. Джекмен, Е.Еріксон, Дж.Кондрі, С.Кондрі, К.Мартін, С.Московичі, Дж.Рубін, М.Сентер, К.Сміт); вплив гендеру на навчально-виховний процес (А.С.Волович, Н.Д.Левітів, М.А.Меньшикова, Т.П.Хризман,